

Yenö yenë cidhofereniya?

(What is schizophrenia?)

Yenjö yenë cidhofereniya?

Raan nɔŋ cidhofereniya, aye yök ke duciëŋde ku të ye tiëŋ kãŋ ke ci rɔt waar, ku tæk tæk ci liäap ku ye dët de kãŋ riöök. Yekënë aye cɔl *thaikothith*.

Cidhofereniya e tuaany nhom cath kenë ayäär ku lueth. Yekënë e guöm de raan tuaany ku kocke juakic.

Cidhofereniya e lac tuöl enɔŋ kɔc ye run 15 agut 25, ku ka alëu bi tuöl eya në të ci raan ke runkë waan. Yök de cidhofereniya në baai yic ebën e raan tök dɔm në buɔtic (1%).

Kë cīt raan tök në kɔc ke diäk yiic ci cidhofereniya ke ka ye dɔm ke tök ke ka lëu bi tuaany arak tök ka arak lik në pīir-denic. Enɔŋ kɔc kök yen tuaany abi tō ke kē ye lac tuöl ka ye kē bi tō në pīir-denic ebën.

Bën de tuaany alëu bi lac tīc ku ka dīt nyooth yeen e kek tiŋ në nīn juëc, ka bīk bën emääh, bīk bën ke kek dīt në pēi ka agut run.

Në thaa piacë tuaany dɔm, ke raan e rɔt mɛc wei enɔŋ kɔc kök, ku ye gum ku diir, ku bi naŋ tæk tæk ku diprethcen ka riöök dīt apei. Dët de ke ka tueeŋ nyooth tuaany apiath bi kɔc kuɔny në yök de kē bi yeen nyaai.

Bi tuaany lac nyic ku dɔc bi lac looi ka ye kɔc tuaany në cidhofereniya kony.

Anɔŋ lueth juëc cath kenë cidhofereniya, men ye ayäär bëi, bi raan gōör ku rëëcë lëu bi kɔc nɔŋ cidhofereniya, kocken ku kɔc tök keek yök.

Luenh tōŋ ci thiäi piny e men e kɔc nɔŋ cidhofereniya ka ye kɔc lëu bīk kɔc kök luöi kërac. Keek, në kɔc juëc (tuaany), ka cīe lëu bīk kɔc kök luöi kërac, ku ye të lööm kek wal ku kuɔny de akīm. Në aköl kök, kɔc lik nɔŋ tuaany nhom ka lëu bīk tō ke kek wīc tɔŋ të ci thaikothith keek dɔm në wët de riöök ku lueth yekë keek thööŋ. Në aköl juëc.

Cidhofereniya aye tiŋ, ke në aköl kök ke kē ye cɔl (split personality) duciëŋ ci tekic. Yekënë acīe yic kɔc nɔŋ cidhofereniya ka tō në pīir nyuöth ku yic ci liäap, ku keek ka cīe nɔŋ duciëk kuöt.

Kɔc nɔŋ cidhofereniya ayekë nyuɔcth men në ye kek kɔc nyic kãŋ, ku ka cīe tō kek kuc kãŋ. Ku ka ye thaikothith dīt nyuɔcth ka lëu bi raan tak apiath riöök në thaa cen dɔm apei.

Ye ka nõ ye cidhofereniya nyuöth?

Ka dīt tueeŋ ye cidhofereniya nyuɔcth ka nɔŋic:

- (Delusions) Tæk tæk lueth ye cɔl (delusions)- thöög men raan ŋe ku yɔŋ, gãŋ rɔt ku yök rɔt ke wäär kɔc

kök ka nɔŋ ka ayeer dɔk pīirde. Kɔc nɔŋ cidhofereniya ka ye aye jam nē ka looi kɔc kök keek bi keek luɔl kērac ka yekē tak mən nɔŋ kek ka wēēr kek kɔc kök ku riēer. Nē aköl kök keek ka ye röth miēet wei nē kɔc yiic ka bīk thiaan bi kɔ yekē keek thöŋ kum köth.

- (Hallucinations) Tīŋ kǎŋ alueeth- nē aköl juēc e pīŋ de rōr (kɔc jam). Nē ǎn kök cie juēc alēu bi ya ka cīt tīŋ, yök, bil ku ŋör de ka ye raan ke yök ke kek ye yith, ku ka liu.
- (Thought disorder) Liäp de tēk tēk-tē ye kē lueel raan ye yic riēer bi deetic cīt jam yenē jam nē kɔc piol. Ka ye tak ku jam ka lēu ke cie mät, cīkē päk.

Ka kök ye cidhofereniya nyuɔɔth aye:

- Liu de nhiēēr luɔi- tē ye ka ye looi nē nyindhia cīt laak ku that, e jāl. Yen jāl nhiēēr luɔi, tuɔc guöp ku tēk tēk kē bi looi, e wēt de tuaany, ku ka ciē dēek de rɔt.
- Tēk tēk bi yic rier- bi raan kē looi kuany cök, adöt ku juēer kǎŋ ka lēu bīk riääk. Yekēnē e yeen cɔk riric bi raan jam wēl lɔ cök, bi kē luel lēk kɔc kök apiath ku bi lon bi looi nē nyindhia thöl.

- Wēl ku tēk tēk ciē lɔcök- tē ye jam lɔcök bēn ke ci riääk. Yekēnē aye kuany cök nē dhuj wēl, ka ke miet piŋu ka dhiēn de piŋu, nē dhöl cie rɔt yic.
- Jäl nē kɔc yiic- yekēnē e rɔt looi nē wēt ka juēc cīt riöc mən ke ka nɔŋ raan tō bi yeen luɔi kērac, ka nē riöc röm piny kenē kɔc kök nē kē yenē rɔt yök ke ka wäär nyic keek ka ci mää.
- Määr dēt de kǎŋ yiic- nē wēt ye ka kök ke pīir cīt (delusions) tēk tēk alueeth ku (hallucinations) tīŋ ci liäp de kǎŋ ye kek lueth, nē aköl juēc, kɔc nɔŋ cidhofereniya ayekē kuc mən tueeny kek. Yekēnē alēu bi kɔc ke raan tuaany ku kɔc tōk yeen cɔk gum apei. Kuny tǎn de tuaany lēu bi ya wēt tōŋ de kē ye kɔc nɔŋ cidhofereniya rēec bīk wäl ku dōc lēu bi keek kuɔny gam. Ka rēc ye wäl kök looi nē guöpik ka ye bēn nē reec wal.

Yenjö ye cidhofereniya bēi?

Acin kē tōŋ ye cidhofereniya bēl ci yök, ku ka juēc cath kenē tē tueeny ye dɔm ka yök.

Röör ku diäär ka thōŋ bi ye tuaany nom keek dɔm nē pīir-denic, ku ke lac tuɔl enɔŋ röör.

Ka ke kuat

Ka lëu bi raan cɔk dɔm cidhofereniya ka lëu bi tō nē riem de kuatic. Nē baai yic ebën, ke raan tōk yen ke ye dɔm nē piir-de yic, kun a wun/man enɔɔ cidhofereniya, ke mīth ka nɔɔ kāj ke 10 nē buɔtic bi ke tuaany ku 90% nē buɔtic ciëkë bi tuaany.

Ka ke lon riem nē guöpik

Aye thōɔɔ men ke ka nɔɔ ka ke riem ku guöp cɔl (biochemical substances) tō nē nyithic, anɔɔ kē yekë nē dōm de cidhofereniya. Tōɔ de ka lëu yekë cidhofereniya bēi e kē ye cɔl (chemical imbalance) tō ne kuatic ku ye raan cɔk tō ke bi tuaany dɔm. Ka wāc rōth nē thaa liëc ku dhiëth ka lëu bīk nyith riōök ku bīkë ye tuaanyë bēi.

Ciëɔɔ macthok

Acin kē yök ye nyuɔɔth lan ciëɔɔ macthok ka ye tuaany bēi. Dēt, kɔc kōk nɔɔ cidhofereniya ka ye gup riōök bīk lueel men ke kēëk kɔc ke macthok e tōɔ de ka ye dōm tuaany bēi.

Piir badhaal

Anyic lan ke ka ke piir badhaal ye rōth nyuɔɔth ka ye kan tuöl ke tē bi cidhofereniya dɔm. Ke kāk ka ye luui ke kek cit ka tuaany gɔɔc cök enɔɔ kɔc tō ke kek lëu bi ye tuaany dɔm.

Kɔc nɔɔ cidhofereniya, nē aköl juëc ka ye diëer, piōth lac riääk ku cīkë ke nhiim tääu nē ke loi apiath. Kek kāk ka ye tuöl ke ka nyooth tuaany gɔt ke cie tiëc. yekënë alëu bi luoi ka kuën ka ciëɔɔ kenë kɔc kōk riōök. Ke kāk aye lueel yenë kek bīi tuaany. Nē yic yen tuaany yenë k eke kāk bēi. Acie nyic cök men nē ke ye piir badhaal yenë cidhofereniya bēi ka ye cidhofereniya yen kāk bēi.

Miäu ku lööm wel kōk rac

Ka rëc ke dëɔ miäu ku wel kōk rac, ku jɔl ya lööm de *kanibith* ku *amfetamiin* alëu bi thaikothith gɔɔc enɔɔ kɔc tō ke kek tō ke kek bi cidhofereniya dɔm. Kun a cak ya men cie dëɔ miäu ku lööm wel rac kek ye cidhofereniya bēi, ke keek ku dhuk ciëën tuaany ka athiääk apei.

Kɔc nɔɔ cidhofereniya ka ye tō ke lëu bīk kɔc juëc wuōör nē dëɔ miäu ku lööm de wel rac, ku yen ekënë e tōök ku wël tuaany nyaai riōök.

Ciin cie koor de kɔc nɔɔ cidhofereniya ka ci yök ke keek aye math tap, ku ke pial de gupken rac.

Ye kaṅö ye tuaany nyaai tö?

Kë tueṅ piath lui apeṅ nē töök ku nyeeṅ de cidhofereniya anɔŋic wal, döc de thaikoljith (psychological therapy) ku jal ya kuɔɔny mäny ye raan piirde mac nē nyindhia nē wēt de ka ci tuaany bëi.

Piöoc de kɔc nē wēt de tuaany ku të lëu bi luöi tuöṅ tueṅde ka piath.

Yök de wël thaikothith nyaai aci të yenë cidhofereniya luɔɔi thün waar apeṅ. Emeeṅ, kɔc juëc ka lëu bïk kenë akutnholm ciëṅ, ku cïe tëëc paan akim. Kɔc kök ka cïe kek täac paan akim ku tiṅ-den ebën aye yiëk keek të de akutnholm ciëṅ.

Wal ka lëu bïk (chemical imbalance) lon riem kenë guöp cök piny nē nyithic yen tuaany bëi. Wël ci piac yök, ku ci keek them, ka lëu bïk pial-diit guöp, bi tuaany jäl ebën, ku ka cïn ka juëc ye guöp riök ye cɔl side effects.

Cidhofereniya e tuaany cït tueny tueny kök ye kɔc dɔm. Cït men ye kë ye cɔl insulin ye ya piir de raan nɔŋ thukari (diabetes), wël ke took thaikothith ka ye piir de raan nɔŋ cidhofereniya. Cït men de thuakari, kɔc kök ka wïc wël ke cidhofereniya ya lööm nē luööt bik

tuaany thany piny ku gël dhuk ciëṅ de döm de thaikothith.

Wër piiric, cït bi dëṅ miäu ku wël rac tekic, ku kök ye tuaany bëi, ka lëu bïk kɔc kony nē pial.

Ku na cak ye men cïn yen ke ye cidhofereniya nyaai nyic tö, nëm akim ku akim tuaany nholm ka kɔc nyic ka juëc ke kïim wäac nē luööt (nɔŋ yiic tamarji ke tuaany nholm, kɔc ke lon akutnholm ciëṅ, kɔc ke duëṅny ku thaikoljith) ka lëu bïk kɔc kuɔɔny bi tuaany ku bïk naṅ piir piath, yekë lon piath lon.

Kuɔɔny ric alëu bi dët piath kony, lëk wël lɔ tueṅ ku kë ye kɔc cɔk ḡöth.

Në aköl kök, ke ka ke döc nyic keek ka cït (delusions) bi gam ka lëu bïk kony. Ka dhal kɔc nē pial guöp raan ka wïc bi keek tiṅ apiath eya.

Ajuieer ku kuɔɔny töök kɔc nɔŋ tuaany nholm alëu bïk kony nē dhal kɔc cït wēt luɔi, wëu, yän ke ceṅ, ciëṅ kem kɔc ku kök de nyin.

Kɔc ke macthok ku mëëth ke kɔc nɔŋ cidhofereniya ka lëu, nē aköl kök, röth yök ke kek ci nhïim liäap ku gumkë apeṅ. Kuɔɔny ku lon de lëk ku rëer piath de akutnholm de ciëṅ, ka ye ka piath lëu bïk luui nē nyeeṅ de tuaany.

Të bi kuɔɔny yök thin

- Akimdu.
- Të pial guɔp de akutnholmduɔn ciɛɛɲ.
- Të pial nholm de akutnholmduɔn ciɛɛɲ.

Në wël ke lëk në kuɔɔny, tiŋ Community Help and Welfare Services ku nambaai ke telefuun luui në ke 24 de karak tō në athör telefuun të rëër yin thïn.

Na wïc raan ye thok waaric ke yin cɔl/tiŋ ajuieɛr ye cɔl (TIS) (Lon Wëër Wël ci Göt ku Wëër Thok) në telefuun 13 14 50.

Në wët kuɔɔny jïɛɛm lac looi, jam wenë (Lifeline) në namba 13 11 14. Lifeline alëu bi yïin yiëk kɔc ba thiëëc, ku kuɔɔny dët.

Wël lëk kök ka tō:

www.mmha.org.au
www.mifa.org.au
www.ranzcp.org
www.sane.org

Insert your local details here

Wët de athörë

Ye athör-thiinë e tōŋ de wël ke tuaany nholm ye Akuma de Australia kuɔɔny në wëu ke tō në ajuieɛr National Mental Health Strategy.

Athöörthii kök tō në ke käk yiic aye:

- *Yegö ye duciëŋ ci liäöp?*
- *Yegö ye diɛɛr rac?*
- *Yegö yenëne cäm ci liäöp?*
- *Yegö yenë tuaany nholm?*
- *Yegö yenë “depressive disorder?”*
- *Yegö yenë “Bipolar mood disorder?”*

Athöörthii ke wëlke cië yäac ka tō enɔŋ

Mental Health and Workforce Division of the Australian Government Department of Health and Ageing:

GPO Box 9848
CANBERRA ACT 2601
Tel 1800 066 247
Fax 1800 634 400
www.health.gov.au/mentalhealth

Ba awareek ci göt në thook kök yök cɔl/tiŋ: Multicultural Mental Health Australia (Pial Nholm de Ciɛɛɲ Kuat Kuɔɔtic) Telefuun: (02) 9840 3333
www.mmha.org.au

